

Г.Г. ВАСИЛЬЄВА,
ст.викладач кафедри музичного
мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

НАРОДНА ПІСНЯ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

*“Ой, палка ти була, моя пісне!
Як тебе почала я співати,
В мене очі горіли, мов жар,
І займався у грудях пожар.
Хтіла я тебе в серці сховати,
Та було моє серденько тісне,
Ой, палка ти була, моя пісне!”*

Леся Українка

Українська пісня... Хто не був зачарований нею, хто не згадує її, як своє чисте, прозоре дитинство, свою юність – красиву і ніжну. Яка мати не співала цих легких, як сон, пісень над колискою дорогих дітей. З народних пісень ми довідуємося про минуле нашого народу, його побут і звичаї, надії і сподівання, про важливі історичні події, що відбувалися в Україні, уславлюються подвиги окремих осіб, замальовується героїчне минуле нашої Вітчизни. Пісенна культура українського народу багатьма своїми джерельцями впадає в океан культури душі світової. Пісня колискова, весільна, лірична супроводжує нас від народження до останньої межі. Вона ріднить нас тремтливими своїми звуками, живе в кожній людині і, як вічне світло, осяває нам життя.

З чого починається виховання духовності особистості? Із закладання фундаменту її з дня народження дитини. І саме з дня народження, коли основу її життєвого розвитку становлять функціонування духовно-емоційної та моторної сфер. Психологи говорять, що знання тільки тоді є знаннями, коли вони духовно-емоційно пережиті. Скільки б не говорили, що, наприклад, (як крайній випадок), вбивати не можна – іноді вбивають, що треба поважати батьків своїх – іноді не поважають та ін. Це відбувається через те, що духовно-емоційна сфера людини, особливо в наш час, звузилась, людина стала глухою до переживань, страждань, елементарного співпереживання. Наша освіта, на жаль, захопилася інтелектуальним розвитком людини забувши про розвиток та про те, що тільки в гармонічній єдності правої та лівої півкуль можна досягнути дійсної гармонії в розвитку духовної і розумної особистості.

У наших пращурів було цілісне уявлення про оточуючий світ і себе в ньому. Художня творчість гармонізувала життя людини і становила значну

частку практично – утилітарної діяльності (праця, звичаї та ін.). Творення суспільних відносин вимагало знаходження таких форм, заходів, механізмів, за допомогою яких можна було б регулювати поведінку кожного члена громади. Саме через почуття та свідомість сформувалась своєрідна система, яку прийнято називати первісним мистецтвом. Воно, крім інших, виконувало і виховні функції. Провідну роль у вихованні людини виконувала народна пісня, а пізніше, з розвитком суспільства, музичне мистецтво. Життя людини було нерозривно пов'язано з природою і відображалось у пісні. Тому пісенна народна творчість охоплює усі сфери життя людини – від народження до смерті. Це пісні: трудові, зимового календаря, веснянки, весільні, купальські, жнивварські, родинні, в той же час - думи, історичні, козацькі, стрілецькі, чумацькі, жартівливі, сатиричні та багато інших.

Пісня – це єдине ціле звука і мелодії. Ритм – це серце музики, мелодія – її душа. При зупинці серця – душа відлітає. Слова в пісні – це вербальне підтвердження певного почуття чи настрою. Таке органічне поєднання духовно-емоційного і раціонального, як ніщо інше впливає на людину, на виховання її духовності як відношення до людей, до того оточення, в якому вона живе, до природи та ін. Так під впливом народної пісні, в якій людина одночасно є суб'єкт і об'єкт, у неї формується стала система духовного багатства.

А тепер звернемося до народних пісень про кохання та життя родини, побут. Це пісні, в яких виховується любов до жінки, любов і повага до матері. “Червона калина”, “Вишенько, черешенько”, “Голубонько” та інші незвичайно добрі та прекрасні порівняння. Тематика пісень про кохання торкається найбільш інтимних сторін життя кожної людини: зародження почуттів, взаємна любов, розлука, нещасливе кохання; зрада і таке ін. “Гаю, гаю, зелен розмаю” (в обр. М.Леонтовича), “Ой, коли б той вечір та й повечоріло (нещасливе кохання), “ Ой, у полі криниченька” (вірне кохання). Через те, що в піснях на перший план виступає морально-етична оцінка людських почуттів і стосунків – ці пісні оповідальні, діалогічні і мають великий вплив на психічний стан людини. Вони на підсвідомому рівні виховують любов і повагу до жінки, до матері і до оточуючих людей. Є почуття, які вимагають переживань на самоті, занурення в “себе “ (Ой не світи, місяченьку”, “Ой глибокий колодязю, золотії ключі”, “Ой, місяцю, місяченьку”, “Наступає та чорна хмара” та ін. Такі пісні переживаються глибоко особисто. Вони виховують культуру почуттів, можливість співпереживання.

Окремо можна зупинитися на веснянках. Святкування приходу весни існує у багатьох народів. Кличучи весну люди вірили, що заговірні формули і ритуальні дії сприяють пробудженню природи. Треба відмітити, що у веснянках відсутня християнська тема.

Істотна риса веснянок – їх зв'язок з рухом, з танцем. Велике місце рухи займають і в інших календарно-обрядових дійствах – в русальних, купальських, петрівчаних іграх та хороводах. Однак, такого розвитку танків, як у веснянках, не зустрічається ніде.

Культ природи (разом з аграрними мотивами) широко відображено в назвах танків та їх сюжетах: “Мак”, “Льон”, “Труша”, “Журавель”, “Зайчик”, тощо, а також в характері рухів і танцювальних фігур. Однак більша частина веснянок має любовні мотиви: вибір пари, залицяння, сватання, сімейні стосунки, символічні подарунки, жарти – теми, які завжди хвилюють кожну молоду людину. Найбільш різнобічно проявляється у веснянках дівоча доля: думка про шлюб, кохання, побачення, оспівування дівочої краси та інші питання долі жінки у житті.

Історія чумацтва залишила глибокий слід у духовній культурі. Тисячі пісень відображають усі сторони чумацького побуту (збори в дорогу та вихід із села чумацької валки; дорожні пригоди – як правило сумні; падіж худоби, напади татар або грабіжників, хвороби, смерть; повернення чумаків додому. Чи не нагадують ці пісні нам сьогодні? Чи напишуть пісні про наших Чумаків (як звать їх заробітчанами), у яких доля не менш трагічна, ніж у чумаків минулого. Чи ми приречені бути вічними чумаками?

Незважаючи на не просте життя нашого народу жарти, гумор і сатира завжди існували в житті людини. Жартівливі та сатиричні пісні внесли вагомий внесок у формування духовності народу, допомагали йому виживати у важкі та безнадійні моменти життя. В цих піснях піддається сміху все те, що викликає громадський осуд, суперечить моралі народу. Сміх – ознака сили. Сміятись може тільки духовно чиста і сильна особа. Мудрість, розум, вміння посміятися з себе є моральною основою людини. В жартівливих піснях основне гумористичне навантаження несе текст, а музичні засоби виразності (ритм, штрих, ладові контрасти та ін.) підсилюють задумки тексту. Є почуття, переживання яких відбуваються в колективі, “на людях”. До таких можна віднести козацьку, стрілецьку пісню, а також історичні пісні, думи, балади. Це пісні, дії яких відбуваються серед людей і тому вони мають великий вплив на почуття людей, на формування у них любові та інтересу до своєї історії, до свого історичного та сучасного «Я», до своєї країни.

Доля багатьох пісень подібна до долі нашого народу. Багато з них переслідувалися, їх забороняли. Але ж ті пісні жили, плекали в серцях людей невмирущу надію на духовне відродження. Так було, наприклад, з гімном П. Чубинського «Ще не вмерла Україна». Влада суворо забороняла цей гімн, але вбити його не змогла. Сьогодні гімн «Ще не вмерла Україна» став державним гімном незалежної України. За роки незалежності України вже склалося враження, що вся наша народна творча спадщина є недостойною, щоб ми були її носіями, навіть частково. Бо з кожним роком ми, особливо молодь, все більше занурюємося в інші, чужі культури, шукаючи там чогось кращого за своє. Проблема в тому, що свого ми зовсім не знаємо, а якщо і знаємо, то дуже поверхнево.

Що ж таке українська народна пісня? З наукового погляду – це глибинна традиційна і сучасна творчість усної діяльності. Можна використовувати й інший термін – фольклор. А за змістом – це саме життя, його інтереси, зв'язок з історією народу, його національною свідомістю та соціальними почуттями або,

як писав Іван Франко, з «психологією його творчості». Музичний фольклор був (та й досі залишається) міцною основою української пісенної культури. Після 1933 року Україна, правду кажучи, перестала співати. Поняття «народна творчість» виникло саме тоді, коли та творчість припинила своє існування.

Так вже є, що ми починаємо цінувати щось лише тоді, коли це «щось» втрачаємо. Але, коли йдеться про українську пісню, огортає страх, бо ми її вже ледь не втратили цілком, а цінувати ще й не думаємо починати. Звісно ж, кому вона зараз потрібна? Мода диктує свої еталони, які ми часто і не перевіряємо на істинність. Гірко стає на серці, коли, слухаючи слова однієї з відомих пісень Сашка Положинського: «Віримо чужим, своїм не довіряємо, розводимо руками – маємо, що маємо», – відчуваю, що це про нас... Тут без зайвого пафосу. Це наша реальність. Але попри те все слід розуміти, що ця реальність залежить від нас, ми її творимо. Кому, як не нам подбати про те, які пісні будуть співати наші діти і якою мовою.